

HARAI DÉNES¹

Minőség és szakmai felkészítés

Quality and professional education

Absztrakt

A szerző a doktori nyilvános viták és az oktatás tapasztalatait jelzi ebben az írásában. Van valami fontos abban, hogy elsősorban módszertani képességek kellenek (kemény képességek), nem csak intellektuális kvalifikáció (puha képességek). A tanár módszertani képessége különösen fontos a felsőoktatásban. Néhány módszertani képesség: elemző, probléma-megoldó és probléma kidolgozó, fogalmak használata, mások fejlesztése, érzékenység, hajlékonyság, ellenőrzés és tanácsadás, hatékony kommunikáció, és így tovább. Ezek a kompetenciák szükségesek a doktori kutatásokban is.

Kulcsszavak: korrupció, vezetői kompetenciák, oktatás-módszertan, differenciált társadalmi helyzetelemzés, vallás és társadalmi azonosság tudat

Abstract

The author signals in these article the doctoral open discussions and the educational experiences. There is something important we need metodological skills (hard skills) not only intellektual qualificaton (soft skills). The teachers metodological skills especially important in the higher educationnal process. Something metodological skills: analysis, problem-solving and problem devising, using notions, developing others, supervision and counseling, sensivity, flexibility, effective communication and so on. This competencies need in the doctoral research too.

Key words: corruption, leadership competencies, metodological-education, analisys of differencial social situation, religion and social identity.

A fenti cím alatt, a tisztelt érdeklődő, a doktori nyilvános viták és a hatékonyabb szakmai felkészítés témakörének egy bővebb változatát olvashatja. A Hadtudományi Doktori Iskolá-

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi tanár – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Professor, E-mail: harai.denes@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-8302-9516

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

ban egyik rendőr-kollégánk Kardos Sándor c. rendőr alezredes sikeresen védte meg értekezését, melynek címe „A rendőri jogsértések között jelentkező korrupció megvalósulási körülményeinek, tendenciáinak vizsgálata a beosztotti állomány körében.” Az értekezés a hipotézisektől, a tézisekig szép ívű, empirikus kutatásra épülő, jól kidolgozott, eredményeket tartalmazó, korrekt tudományos igényű vizsgálat. Az ember-, és csoportjainak-, valamint társadalmi-természetének megértése alapvető a tudományok szempontjából is.

Összességében, azt mondhatjuk – ha a korrupció témaköre előkerül – sem a rendőröknek, sem a katonáknak, sem más védelmi feladatot ellátó szolgálatnak, nem kell kényelmetlenül éreznie magát egyenruhájában, mert a jelzett intézményeink nem korruptak. Ezt támasztja alá kiemelten a rendőrség, honvédség, működésének eredményessége, melynek mutatói évről-évre javulnak. A téma kényes, a jelenség a társadalmi nyilvánosságban a politikai-revolverzés eszköze, a média egyik divatos fogalma. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a korrupció független a társadalmi berendezkedéstől, a kormányzás stílusától, egyaránt megtalálható a fejlett és a fejletlen társadalmakban. A korrupció jelensége tudományosan is vizsgálható, leírható.

A védelem nyomán az oktatásra is levonhatunk az eddigiektől analitikusabb következtetéseket – különösen a vezetői (parancsnoki) munkatekintetében. A felsőfokú szakmai felkészítés aspektusából néhány kérdésen érdemes elgondolkodnunk, és megoldásokat találnunk, így:

I. KORRUPCIÓ TÉMAKÖRE ÉS A FELKÉSZÍTÉS

1. A végrehajtás szintjén a vezetők (parancsnokok) tudják-e mérlegelni a téma szempontjából: a társadalmi helyzetek hatásait, a jogi kiskapukat, a hajlamosító karakterjegyeket, vagy a morális feltételeket. Amennyiben hozzávetőlegesen jól mérlegel egy vezető, akkor is hátra van még, hogy a saját szintjén (kapitányság, osztály, alegység, stb.) a gyakorlati feladatokra, akar-e, vagy képes-e következtetéseket levonni, amikor egyébként is úgy érzi, hogy cselekvési lehetőségei beszűkültek?

2. A mérlegelés nehézségét érzékeltetve utalok arra, hogy a társadalom differenciálódása következtében – Heidegger kifejezésével – „felemásságok” (Halbheiten) jönnek létre, amelyek ezen az alapon fejlődnek, azaz tovább torzulnak és a negyed-, valamint fél-elvek, hasonlóan, negyed-, és fél megoldásokat is eredményeznek, azután mindig „új-kihívásként” jelennek meg, a fiatal pragmatista vezető menedzserek horizontján, akkor amikor csak reakcióik maradnak a kihívásokra, a mindig újabb okok fel-, és ki-ismerése, megértésére.

A társadalmiságot különleges alakzatként célszerű kezelni! Egyszerűen leírhatók nagyösszetevői, így a nyugati típus jellemzői: tudományos, iskolázott, iparosodott, gazdag, mobilizált, demokratikus (wel-fare); míg – ennek analógiájára – a keleti már megosztottabb: gazdasági-iparosodási-, tudományos-, iskolázottsági-, mobilitási-, produktivitási- valamint demokratikus-hiányokkal, küzdő típusok (warfare). Mindennek ellenére, és ennek okán időről-időre jelentős krízisekkel sújtottak, mind a nyugati, mind a keleti társadalmak. A legnagyobb rizikó-faktor, minden típusú társadalomban, maga az ember, mítoszaiival,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

szenvédelyeivel, szabad-akaratával (free will), ideológiáival, utópiáival, intézményeivel, technikájával-technológiájával, gyarmatosításaival.

Kelet, Nyugat, kapitalizmus, állam, nemzet, mindegyik egy-egy „keret” s meghatározza a kulturális, intézményi, és nem utolsó sorban a gondolkodási, érzelmi folyamatokat, egészen a meggyőződéséig.

A konfliktusok új síkjá alakult ki, gondoljunk a globalitás és a csoport kohézió konfliktusára, melynek jellemzői: kötelékek megbomlása; valamint a kooperációs készség, a közszolgálat, a csoport szolidaritás; lojalitás zavarai; a civilizációs értékek, a hazaszeretet tagadása, a személyes felelősség hiánya.

1. Az okok között gyakran átsiklunk azon a szociológiai tényen, hogy – a gazdaság bővülésének következtében – a bürokrácia növekszik, s vele együtt a korrupció lehetőségei is nőnek. Eközben vezetőink a szociális szerkezet mozgásának hatásaira, dinamikájára, a döntések feltételeinek változásaira, a személyi reakciók alakulására nincsenek felkészülve.
2. Egy vezető azzal szembesül, hogy két lehetősége van, vagy kemény hatalomként viszonyul beosztott állományához – azaz ellenőriz, korlátoz, kifigyel, fenyeget, lecsap, üldöz – vagy az eredményes szakmai működés érdekében partneri, diszkurzív – (párbeszédre épülő) módszereket alkalmaz tisztjeivel, altisztjeivel szemben. Sajátos vezetői funkciójából adódóan mindkét változatot alkalmaznia kell, de kommunikációs (elméleti) felkészítésünk elégséges-e arra, hogy dinamikus módon tudja ezeket alkalmazni, tekintélyvesztés, vagy a bizalmi tőkénének szétforgácsolása nélkül? Úgy gondolom, nem. (Megjegyzem, hogy egy-egy tanár pedagógiai módszerei arra épülnek, hogy mennyire tudja elemeire bontani – katonai kifejezéssel operacionalizálni – a várható gyakorlati folyamatokat.)
3. A helyzet további paradoxona, hogy a vezetői-hatásrendszer ugyanazokat az elemeket mozgatja, melyeket a negatív jelenség impulzusai is elérnek, gondoljunk például a tapasztalt szakmai csoportokra, azok követelményrendszerére, elvárásaira, morális tartására, különösen elismertségére és a vezetésben játszott informális szerepére. A gyakorlati tapasztalat e csoportok esetében meghatározó – ez teszi lehetővé, hogy saját szabályrendszereik szerint is tudnak játszani – de egy fiatal vezető nem rendelkezik hasonló tapasztalattal, ezért esetenként alkalmazott módszere kimerül, a morális ráolvasásokban. Ugyanakkor adott helyzetekben a morális-tartásra, hovatovább az egyetlen lehetőségként számíthatunk, ezért a hivatástisztesség, hivatali-becsület építése következetes munkát igényel a vezetőtől, miközben nem lehetünk álszentek, mert egy szabad-versenyessé társadalom a kényelmetlen, kíméletlen, sok esetben kegyetlen karaktereket részesíti előnyben. Azaz alapértékké teszi magát a polgári társadalom egyik szervező elve, az önzés.
4. Cselekvést-viselkedést kiválthatják: Tudattalan faktorok: adottságok (szenzitivitás,...), reakciók (tiltakozás), érzetek (szolidaritásérzet, igazságérzet,...) Kemény faktorok: szükségletek, érdekek, értékek (ideológiák, etikák,...), szokások, meggyőzések; Puha faktorok: utánzások (divat; sütés-főzés;fogások;), sugalmazá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

sok (szuggesztíó), előítéletek (ellenszenvek) – veszélyes nézetek, feltevések,; hangulatok; Társadalmi hatásrendszerek: elvárások (szakmai, kortárs csoportok,) – siker; tulajdon (örzés,...); gúnyolódás – stigmatizálás; Szuggesztíó: 2017. január 6. a Miami vonzaskörzetében található Fort Lauderdale nemzetközi repterén egy Alaszkából érkező férfi fegyvert rántott és lövöldözni kezdett a poggyászkia-dónál. 5 ember meghalt, és további 8 sérültet kórházba szállítottak. Az elkövetőt a 26 éves Esteban Santiagoként azonosították, aki az Amerikai Nemzeti Gárda kötelékében Irakban is szolgált. Pár hónapja szerelték le, miután Alaszkában, ahol szolgálatát töltötte, nem voltak megelégedve a teljesítményével. Ezzel egy időben egy kórház pszichiátriájára is befeküdt, miután hangokat hallott. A rendőrség egyelőre vizsgálja az indítékot.

5. A korrupcióban meglévő önzés azonban nem terjedhet át az akció-szintre, ami már kiszolgáltatottá tenné a bevetés során nemcsak a járőrtársakat, hanem az akció-csoportokat is, fenyegetné testi épségüket, végső-soron életüket. Gondoljunk Sidney Lumet „Serpico” című filmjére (1973), Al Pacino hatásos alakításával, ami a testületi-korrupciónak pont ezt a pusztító szintjét vizsgálta – a film eszközeivel bemutatva – ahogyan a szolgálat végső alapértékei közül, a maffia-tag rendőr a bajtársiasságot is elárulja, feláldozva járőrtársa életét. Hatások törvénye: (külcsön-)hatásrendszerek nemcsak viselkedéshez, de nem-viselkedéshez (Non-behavior) is vezethetnek!

II. A BIZTONSÁG TÉMAKÖRE ÉS A FELKÉSZÍTÉS

E kutatást azért emelem ki, mert lehetőséget ad egy instabil, ősi történelemmel rendelkező térség társadalmi viszonyai, valamint a haderő szerepének mélyebb vizsgálatára is, a felkészítés szempontjából. A Kaukázus térsége, államai-társadalmi modell értékűek, gondoljunk az aszimmetrikusságokra (kultúra, technika, politikai rendszer, az egy főre jutó nemzeti jövedelem, infrastruktúra, erőforrások, stb.), melyek jelentősek e terekben. Egyetemünk az államtudományokkal nem túlozza el a struktúrák, helyzetek, események – azaz M. F. Oppenheimer (1860-1946) régész-történész kifejezésével – az egész világtörténelem megértésének kulcsa is az állam, gondoljunk különösen a politikára, hadseregre, igazgatásra, stb., mely rendszereknek döntő jelentősége van a vizsgált térségben. A Kaukázus térségét társadalomtudományi szempontból, önálló civilizációként is kezelhetjük. A társadalmi instabilitás teszi szükségessé, hogy a hadseregben, már a szakegyetemi felkészítésben lévő tisztjelölt állomány, alapos ismereteket szerezzon a társadalomról, amit a fejlett polgári államokban is biztosítanak. Nem véletlenül utal rá Paul Virilió olasz szakíró, hogy jelenkorunkban a hadsereg mindent tud a társadalomról, de fordítva ez nem jellemző. A Kaukázus e vonatkozásban is modell értékű lehet, mert jól illusztrálja, hogy:

- i. A nyugati wel-fere (jóléti) társadalmak ellenfogalmaként általam alkalmazott war-fere társadalmaknak (háborús) defenzív dinamikájuk van, kríziseik elhúzódnak, ami azt jelenti, hogy lassan változnak. A hagyományos társadalom polgárait általában támogató, reprodukív, tompa és pre-formált diszpozíciók jellemzik. Mivel ki-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

számíthatóak a hatalom kemény reakciói, ezért nem jellemző a kezdeményezés, a társadalom kerüli a kihívásokat: hagyományos értékekre, identitásokra, orientációkra, programokra és érdekekre bomlik. Szabadság objektívációi: szabályozott verseny, szelektív nyilvánosság. A hagyományos társadalomban merevek a hatalom vezérelte korlátok, határok valamint szabály struktúrák. Keleten a hagyományos társadalmak közül néhány »háborús társadalommá« válik. A jelzett (warfare) országokban az ellentétek végsőkéig kiélezettek az élhető lét, valamint az agonizálás nyomorszintje között, azaz a társadalmi, gazdasági, politikai szervezettsége problematikus ezen államoknak; elhúzódó válságaik vannak, melyekre rendszerint rossz válaszokat adnak, s melyek nem csökkentik, hanem ellenkezőleg, fokozzák a de-strukturáló hatásokat, melyek az állami intézményekben is megjelennek. Ezért nő meg az állam, a biztonsági-, a had-, és rendészeti-erők szerepe.

- ii. Felveti továbbá, hogy az adott térség, hasonló kulturális-civilizációs kerete is sok konfliktus forrása lehet (a konfliktusforrásokat az értekezés szerzője, mintegy 20 pontban sorolta fel). Az archaikus társadalom jellemzője a tradíció. Ezért még összetettebb kérdés, hogy a jelenkor kríziseire lehet-e válaszokat találni a történelmi tradícióból? 1961-ben 56 évvel ezelőtt jelent meg Magyarországon, Franciaországban David Reisman könyve „A magányos tömeg” (The Lonely Crowd, ford.: Szelényi Iván), melyben a szerző felveti, hogy a társadalom teljesen új problémái megoldásához – olyan karaktertípusokra van szükség, akik képesek biztosítani a társadalmi létet „...a szigorú és magától értetődő tradíciótól való irányítottág nélkül is.” A témából is láthatjuk, ha van valahol hatványozott értelme a történelem-szövegményei kifejezésnek, akkor a kaukázusi térségben bizonyára van. Huxley kifejezésével „felbonthatatlan tudat állapotot” eredményeznek.
- iii. Megemlítem, hogy a forradalmi 1910-es években, e térségben katonaként szolgált Musztafa Kemal Atatürk is, aki Törökország modernizációjában nem a Lenin-i koncepciót követte, hanem a török történelemnek megfelelő saját utat választotta, s koncepciója teherbírónak bizonyult, mert biztosította, hogy Törökország, azóta is szervezett államként működik. Atatürk tisztában volt azzal, hogy a forradalmakban elkülönül az elméletileg is kidolgozott politikai stratégia, valamint a katonai stratégia, s lehetett érezni, hogy a keletkező új szovjet társadalom ideológia-vezérelt-közösségi társadalom lesz. A lenini-pártideológia azonban több tekintetben nem felelt meg Atatürk politikai céljainak.
- iv. Az a környezeti szövet, amelybe egy-egy nép kerül, fejlesztően is, de torzítóan is hathat az adott népre. Az orientációt tekintve ebben áll a nagyhatalmak felelőssége. A Kaukázus társadalmainak vonatkozásában a nemzetközi kitekintés nyomán mondhatjuk – megerősítve az értekezés szerzőjének álláspontját –, hogy nem létezik olyan nagyhatalom sem, amely koncepcionálisan képes lenne a zaklatott helyzet, tartós rendezésére (s ezzel még nem érintettük a rendezési szándék akaratának kérdését). A nagyhatalmak tekintetében, tapasztalhatjuk, hogy sikeres

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

gazdasági stratégiához nem feltétlenül társul, sikeres katonai stratégia (USA); vagy fordítva, sikeres katonai stratégiához sem feltétlenül társul sikeres gazdasági stratégia (Oroszország).

v. Külön említem a kutatás módszertan néhány kérdését:

Egy-egy történelmi jelenség a jelenségek sokasága! Ezért a megismerés mindig kérdések piramisa, mert a viszonyok miközben differenciálódnak kombinálódnak, szublimálódnak is, (amikor rákérdezzünk egy problémára, a kérdésben már eleve előfeltevések vannak). A fogalmi hálónkat rádobjuk a problémára, gyorsan észre vesszük, hogy új fogalmak kellenek, melyekkel az új szituációkat vizsgálni, interpretálni és leírni tudjuk. Eközben szüntelenül szemben találjuk magunkat a hatástörténeti tudat problémájával is, mely arra ösztönzi a kutatót, hogy visszabontsa a vizsgált történelmi időszakokban a tárgyra rakódott rétegeket (ferdítések, stb.). Amikor paradigmáról beszélünk, akkor e térségben olyan összetevőire gondolhatunk, mint a válságok, háborúk, traumák melyek egymásba kapcsolódnak, egymás következményei, és a paradigma negyedik faktora a gyakran kiszámíthatatlan változás.

A téma kapcsán felvethetünk további olyan fontos kérdéseket is, mint: az önvédelem nem nacionalizmus; vagy a vallás nemcsak tudatforma, hanem egyenesen tudat-forrás, a térségben, a legerősebb emberi kötelék, – mind a keresztényeknél, mind az iszlámhívők-nél, mind az örmény zsidóknál – s mint ilyen, az identitás alapszöveve is. Megjegyzem, a vallásos embernél, Isten nem a tudat helyére kerül, hanem mindent átítató-árnyként szívódik fel benne. Képszerűen, mondjuk az örmény Gandzasar apátság (Hegyi-Karabah) (melléklet) – hasonlóan a mi erdélyi erődtplomainkhoz – felidézheti bennünk az archaikus keresztény tartalmakat. Az ősi népeknél tapasztaljuk azt is, hogy a mítosz – ez esetben az ősi „szállásterület” – beépül a katonák identitásba is. A folyamatos háborús helyzet olyan kemény-élű értékeket dolgozott ki, – gondoljunk az ősi csecsen népre –, mint ellenállni a megsemmisülésig. A háborútól zaklatott szituációk idegi leképeződése, az érzelmeket új formákká tömöríti, így új félelem-formák, örület-formák, öröm-formák keletkeznek. Egyéb-ként a „kaukázusi” önálló embertípus (rassz) is.

A téma kapcsán nem kerülhető meg a „földrajzi biztonság” kifejezés, melynek megfogalmazására jó, hogy időről-időre kísérletek történnek, mint a jelzett értekezésben is. Ráközelítésként nézzük néhány vonatkozását:

(i) különösen a stratégiai ásványi kincsek hiánya (réz, nikkel, cink, stb.) biztonsági problémákat idéz elő, melyeknek megoldására a nagyhatalmak lokális háborúktól sem riadnak vissza, ezeket jelenkorunkban amerikai kifejezéssel „necessary war”-ként (szükséges háborúként) is értelmezhetjük.

(ii) F. Braudel úgy vélte (1979), hogy „A tér, mint alapvető magyarázó forrás, az egész történelmi valóságra vonatkoztatható, minden részére, melynek kiterjedése van: az államra, a társadalomra, a kultúrára, a gazdaságra... És aszerint, hogy melyik együtttestet választjuk, a tér jelentése és szerepe változik.” Ebben a vonatkozásban mindig valamilyen szer- ves egységre kell gondolnunk (pl. világgazdaság). Ezek, a földrajzi-tereken belüli terek: vallási – kulturális – civilizációs, etnikai, stb. terek is határaik által jelöltek, s nem feltétlenül

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

zárvány-világok, így vagyunk a Kaukázus térségével is. A terek változásai a bennük lévő és az őket átható aktivitások biztonsági kérdések is! F. Braudel összefoglalja a terek szabályait, így: a terek lassan változnak; a centrum egy uralkodó kapitalista város (e vonatkozásban megjegyezzük, hogy a Kaukázusban falu és a város fogalma eltér attól, amit itt Európában gondolunk róla); a centrumok valamint a terek zónái (J. H. von Thünen-féle – zónák: centrum, periféria.) változnak. A Kaukázus városai kereskedelmi központok, de nem jellemzi őket az a tolerancia, mely az ilyen központokat általában; a tereknek van, de a szabályt gyengíteném, lehet rangsora.

(iii) F. Braudel hangsúlyozza, hogy a földrajz a háborúkat színezi és osztályozza, hozzátehetjük, hogy a háborúk döntő mértékben területek miatt robbantak ki, területszerző háborúk voltak a történelemben. A csapat-testek meghatározása is kötődik a földrajzhoz (szárazföldi csapatok); a hadviselés szintén (szárazföldi-, tengeri-, hegyvidéki-, városi-hadviselés); vagy gondoljunk olyan, a társadalmi struktúrát jelző kifejezésekre, mint a földesúr; vagy a nagy kulturális-civilizációs entitásokra, mint a római katolikus egyház, stb.).

Összességében látható, hogy a földrajz (a tér és az idő) alapvető orientációs vonatkozás, mely nélkül nincs megértés a biztonság kérdéseiben sem. Az általam felvetett probléma-centrumok közül néhány, elvontságánál fogva nem tartozik bele a PhD szintbe, de úgy ítélem meg, hogy tanárainknak az oktatási vonatkozásaikon való elgondolkodása elősegítheti, hogy a felkészítés színvonala kihasson a szolgálatteljesítés minőségére is. Közös célunk, a rendőr és a katona – a szakmai eleitek e két meghatározó részének – minőségi kiképzése, s e kiképzésben való összetartása. Reméljük azonban, hogy a doktori nyilvános viták, valamint a felkészítésen való gondolkodás kölcsönösen is hatnak egymásra, és a felkészítésen való mélyebb (analitikusabb) gondolkodás, az értekezésekben is megjelenik majd.